

VENKOVSKÝ DŮM NA LANŠKROUNSKU

Model domu
je zpracován
v měřítku 1:72.

Představuje, jak
vypadalo typické
venkovské stavení
na Lanškrounsku.

Inspirováno domy
čp. 167 a 237
ve Výprachticích
a domy čp. 74, 75
a 140 v Horní Čermné.

Vzdělávací oblast: Člověk a jeho svět, Člověk a svět práce

Výstupy RVP: Žák srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik.
Žák pracuje podle slovního návodu, předlohy, jednoduchého náčrtu.

Věk: 1. – 5. třída

Anotace: Žák se seznámí se způsobem bydlení lidí na venkově a předměstí v 18. a 19. století prostřednictvím práce s textem, obrázky a vlastní tvořivé činnosti. Díky tomu se dotýká nejen vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, ale také vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. Lekce je součástí kapitoly o historických památkách.

Časová dotace: 3–5 vyučovacích hodin

Pomůcky: skládanka, vystřihovánka, nůžky, lepidlo, pravítko, pastelky

POSTUP:

Úvodní činností je studium textu a obrázků (společná četba, diskuse nad otázkami). Následuje praktická činnost při tvorbě modelu.

Pro žáky 5. třídy je použitelná vystřihovánka (pro bezproblémové lepení je nutné ji vytisknout na papír o gramáži alespoň 120 g/m²). Výhodnější je, když se vystřihovánky lepí ve vícečlenných skupinách.

Pro žáky nižších tříd je vhodnější skládanka „Projděme se chalupou“. Stránky s obrázky určenými ke slepování je potřeba vytisknout jednostranně.

Poslední činnost – vyhledávání *lidové architektury v místě bydliště* – je vhodné spojit s vycházkou za památkami, případně ji využít jako mimoškolní aktivitu žáků (kolik lidových staveb potkáš cestou ze školy domů).

TEORIE

Dům, který je v této vystřihovávce, ukazuje, jak dříve bydleli lidé, kteří nebyli příliš bohatí. K nim patřila většina obyvatel Lanškrounska. Takovým domům se běžně říkalo chalupa a jejími obyvatelům *chalupníci*.

Většina domů byla dříve roubená. *Z čeho se roubený dům stavěl?*

Roubené domy obvykle měly šindelové střechy. *Z čeho se šindel vyráběl?*

V domě byla jediná obytná místnost, které se říkalo SVĚTNICE. Sloužila jako kuchyň, jídelna, ložnice i obývací pokoj. Světnice měla okna ve dvou stěnách směřovaná na jihovýchod nebo jihozápad. *Proč světnice neměly okna na sever?*

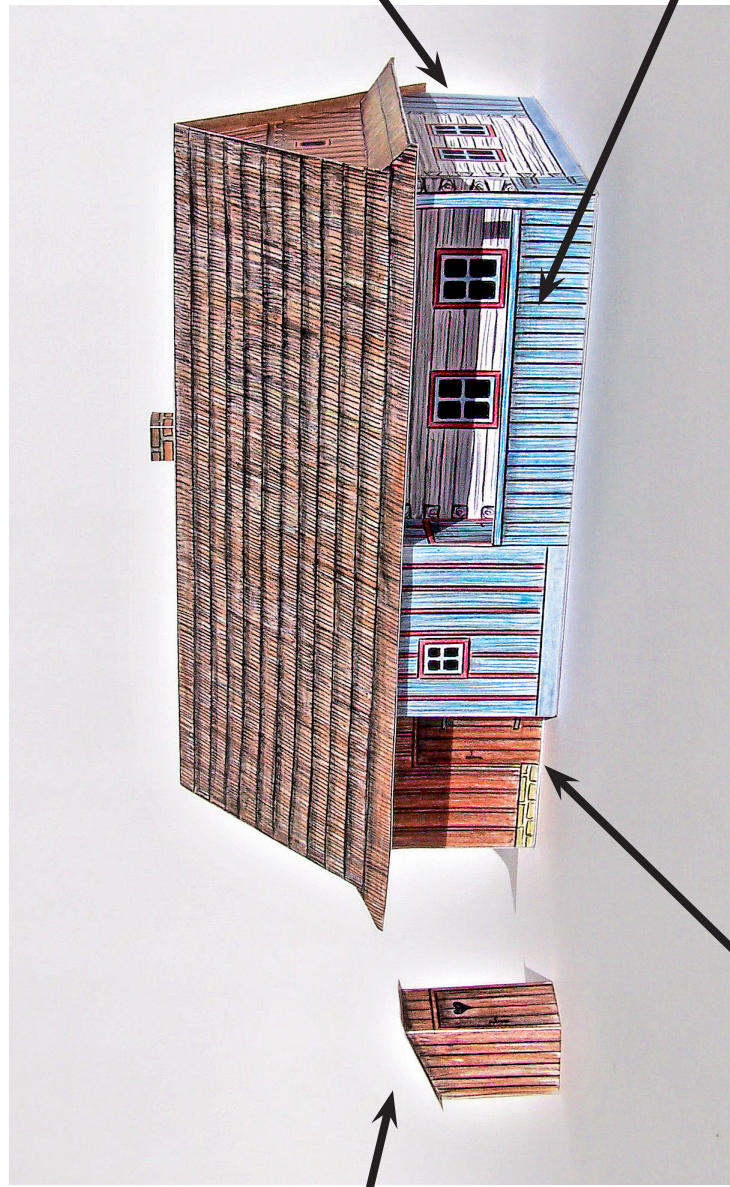
Ve světnici byl jen nejpotřebnější nábytek: vedle dveří do světnice byl v rohu kachlový sporák. *Čím se takový sporák lišil od moderních sporáků?*

V protější koutě byl stůl, u něj židle a lavice, aby si kolem mohli sednout rodiče a děti – dříve byly rodiny mnohem početnější, 5 a více dětí nebylo výjimkou. Ve světnici musel zůstat prostor na postele i zařízení, které její obyvatelé využívali pro svou obživu – například tkalcovský stav, šicí stroj nebo ševcovský verpánek.

Do chalupy se chodilo přes zastřešené ZÁPRAŽÍ, které na Lanškrounsku mívalo prkenné zábradlí.

Hlavní dveře do chalupy před nepřízní počasí chránila prkenná předsíňka. Za ní se nacházela SÍŇ, ve které byly dveře do světnice, schody na půdu, naproti hlavnímu vchodu byly dveře do kůlny na severní straně chalupy, kam se ukládalo zemědělské nářadí, dřevo na topení a další potřebné věci. Na druhém konci chalupy, naproti světnici, býval CHLÉV, kde se mohla chovat koza nebo prase.

Jaká místnost se skrývá za těmito okny?

Jak se říká krytému prostoru před vstupem do chalupy?

K čemu sloužil tento domeček?

Jaká místnost je za těmito dveřmi?

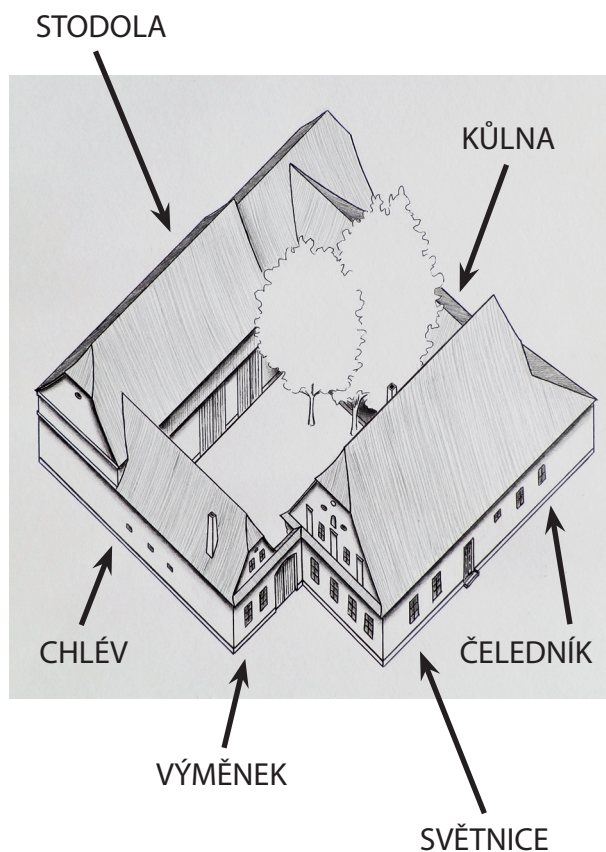
V čem bydlení v chalupách lišilo od dnešního bydlení v moderních domech?

Pokud byl člověk bohatší, nebydlel v chalupě, ale na statku. Také se mu neříkalo chalupník, ale sedlák.

Statek se od chalupy lišil tím, že byl větší a bylo v něm více místností. Sedlák bydlel, podobně jako chalupník, také v jediné obytné místnosti, které se říkalo světnice a která byla zařízená podobně jako v chalupě. Protože ale sedlák měl více polí a dobytka, byly na statku chlévy pro krávy, prasata, koně a další zvířata, pro uložení slámy sloužila největší stavba na statku, které se říkalo stodola. K uložení povozů a velkých zemědělských strojů sloužila kůlna.

Protože by sedlák všechnu práci na polích a u dobytka nestihl, pracovali na jeho hospodářství další zaměstnanci, kterým se říkalo čeled' = muži byli čeledíni, ženy děvečky. Obvykle to byli mladí lidé, kteří se na statku učili dovednostem, které později využijí při vedení vlastního hospodářství. Protože na statku i bydleli, byly pro ně zařízeny obytné místnosti, kterým se říkalo čeledník.

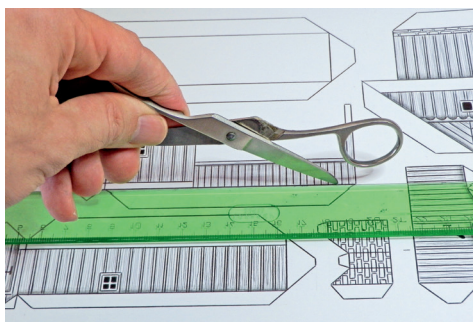
Bývalo také zvykem, že hospodář, když zestárl, předal starost o statek svému synovi a odešel do „důchodu“ – ze světnice se přestěhoval do menší světničky, které se říkalo výměnek.

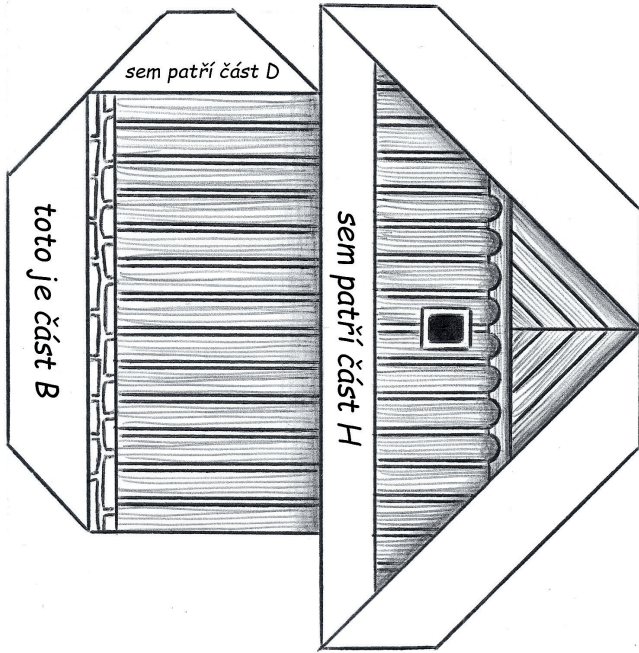

Jaké místnosti jsou na obrázcích?

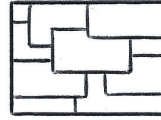
POSTUP PŘI STAVBĚ MODELU CHALUPY:

- 1) Všechny části pastelkou vybarvíme.
- 2) Části vystříháme a pomocí pravítka a špičky nůžek uděláme rýhy v ohybových hranách (viz vedlejší obrázek). Díky tomu budeme mít po přeložení rovné ostré hrany.
- 3) Připravíme si lepidlo (nejlépe tekuté lepidlo, např. Herkules) a začneme s lepením stěn domu. Nejdříve přilepíme ke štítové straně **A** boční zeď **C**. Následně ke straně **C** přilepíme štítovou stranu **B**.
- 4) Tři slepené stěny přilepíme k podlaze.
- 5) Ke třem stěnám přilepíme čtvrtou obvodovou stěnu **D**.
- 6) K části **E** přilepíme vstupní dveře **F**.
- 7) Část **E** (s přilepenou částí **F**) přilepíme k podlaze a straně **C**.
- 8) K podlaze a straně **D** přilepíme část **G**.
- 9) Nyní máme hotové stěny chalupy (model by měl v této fázi vypadat jako na vedlejším obrázku). Na horní okraj stěn nalepíme strop.
- 10) Nyní si slepíme stříšky **H** a **J** (kterým se říká podlomenice, protože jsou umístěné pod dřevěným štítem zvaným lomenice). Než je budeme lepit na model, přilepíme horní chlopeň na spodní chlopeň a vytvoříme tak trojboký hranolek (viz spodní obrázek). Ten potom jednoduše pod lomenici přilepíme.
- 11) Na štíty přilepíme střechu. Je lepší nejdříve natřít lepidlem chlopně na jedné straně štítů, k nim přilepit střechu, poté natřít chlopně na druhé straně štítů a střechu k nim přiklopit.
- 12) Do bílého obdélníčku na střeše přilepíme komín, který jsme si předem slepili.
- 13) Nakonec slepíme část **K** a přilepíme k ní střechu **L**.

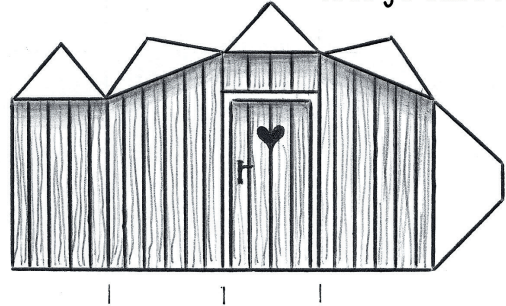

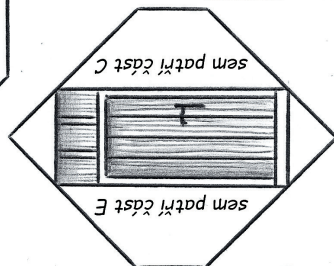
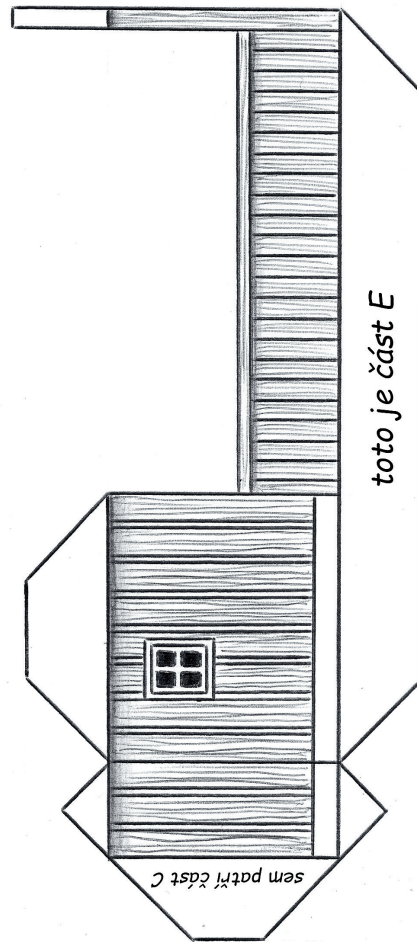
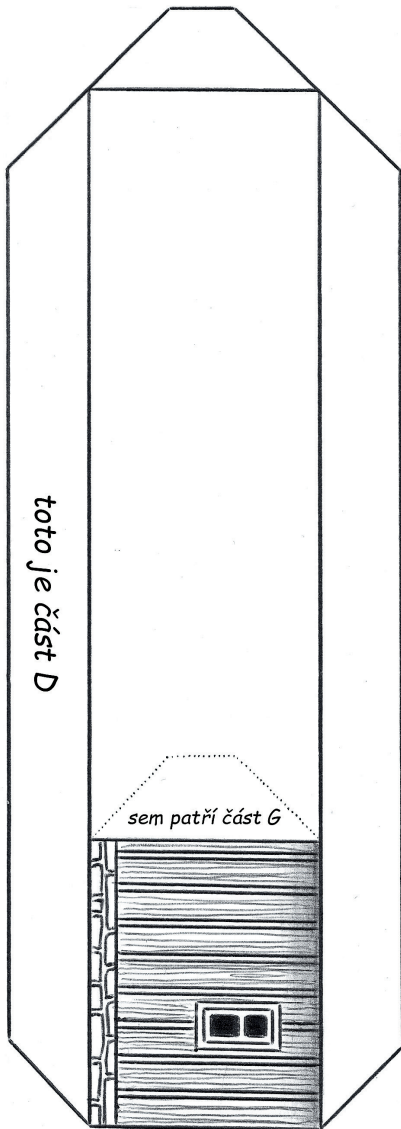
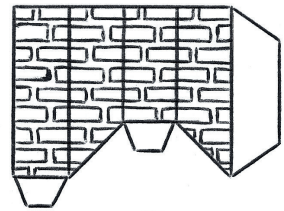
toto je část L

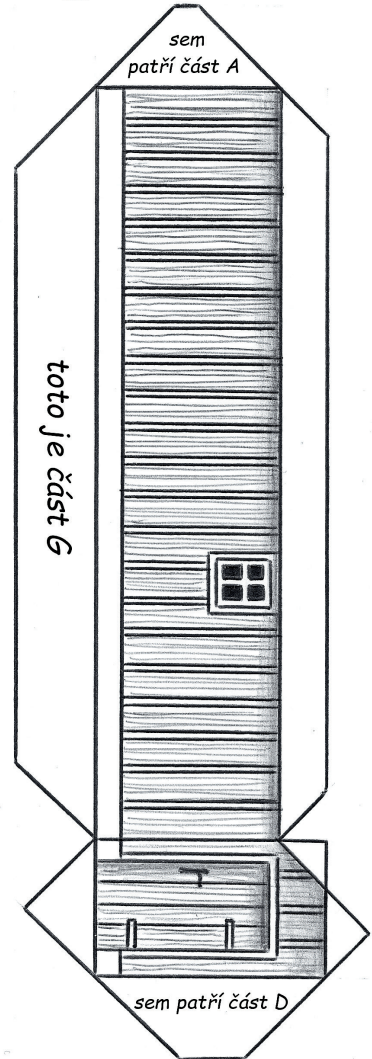
toto je část K

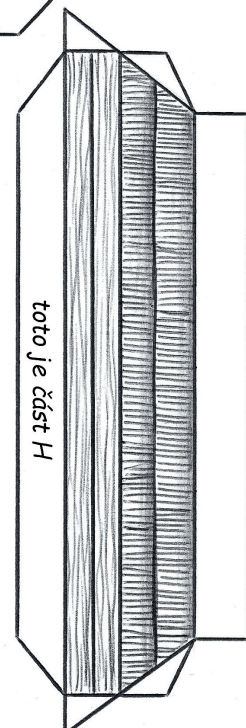
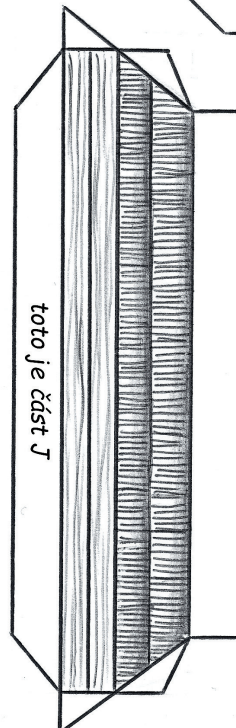
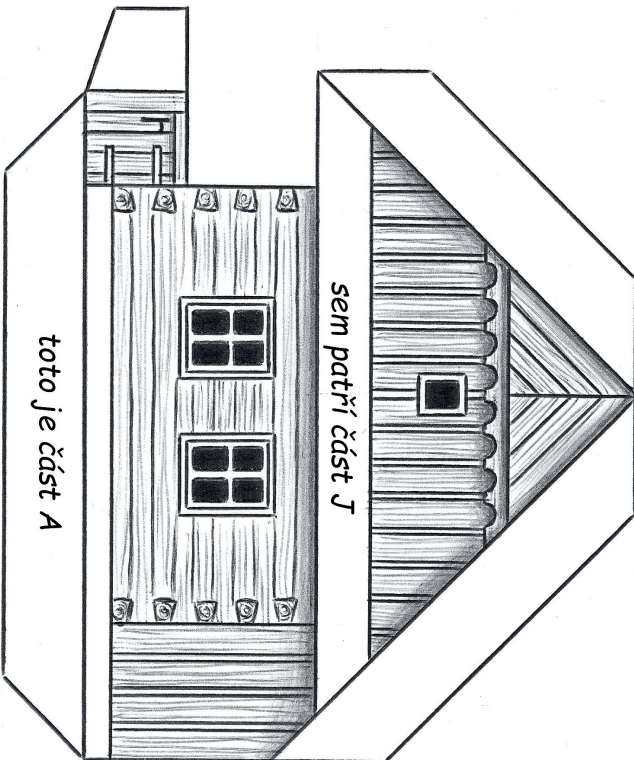
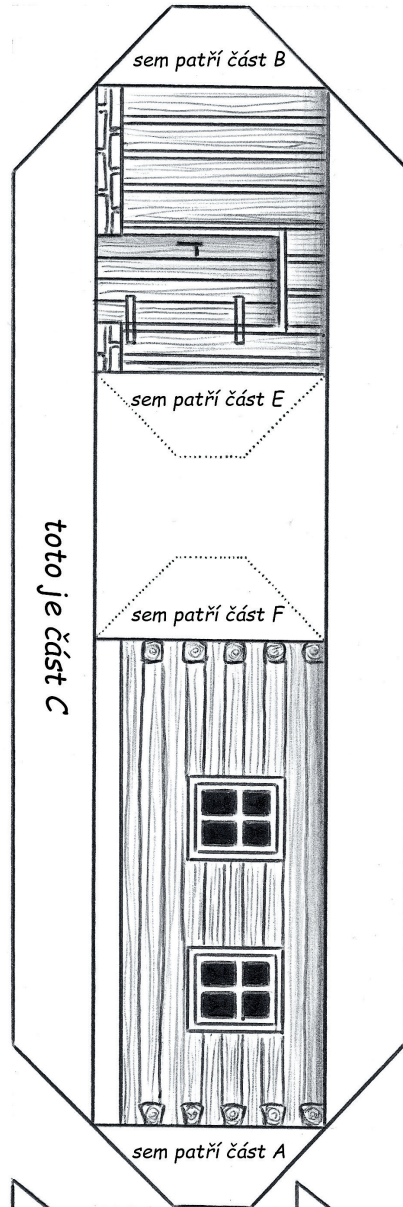
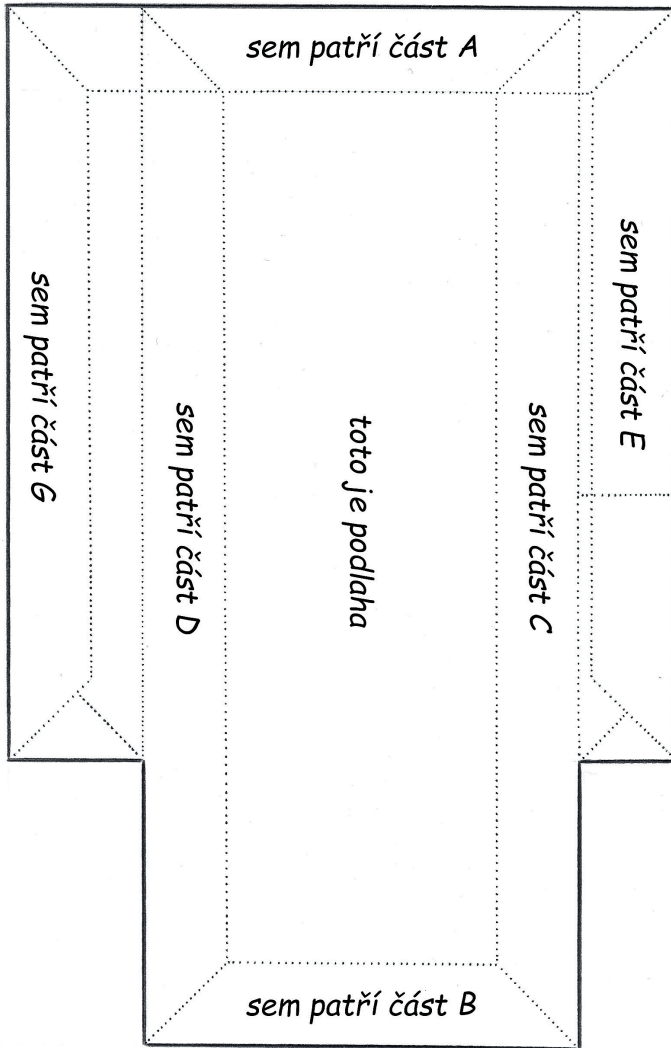

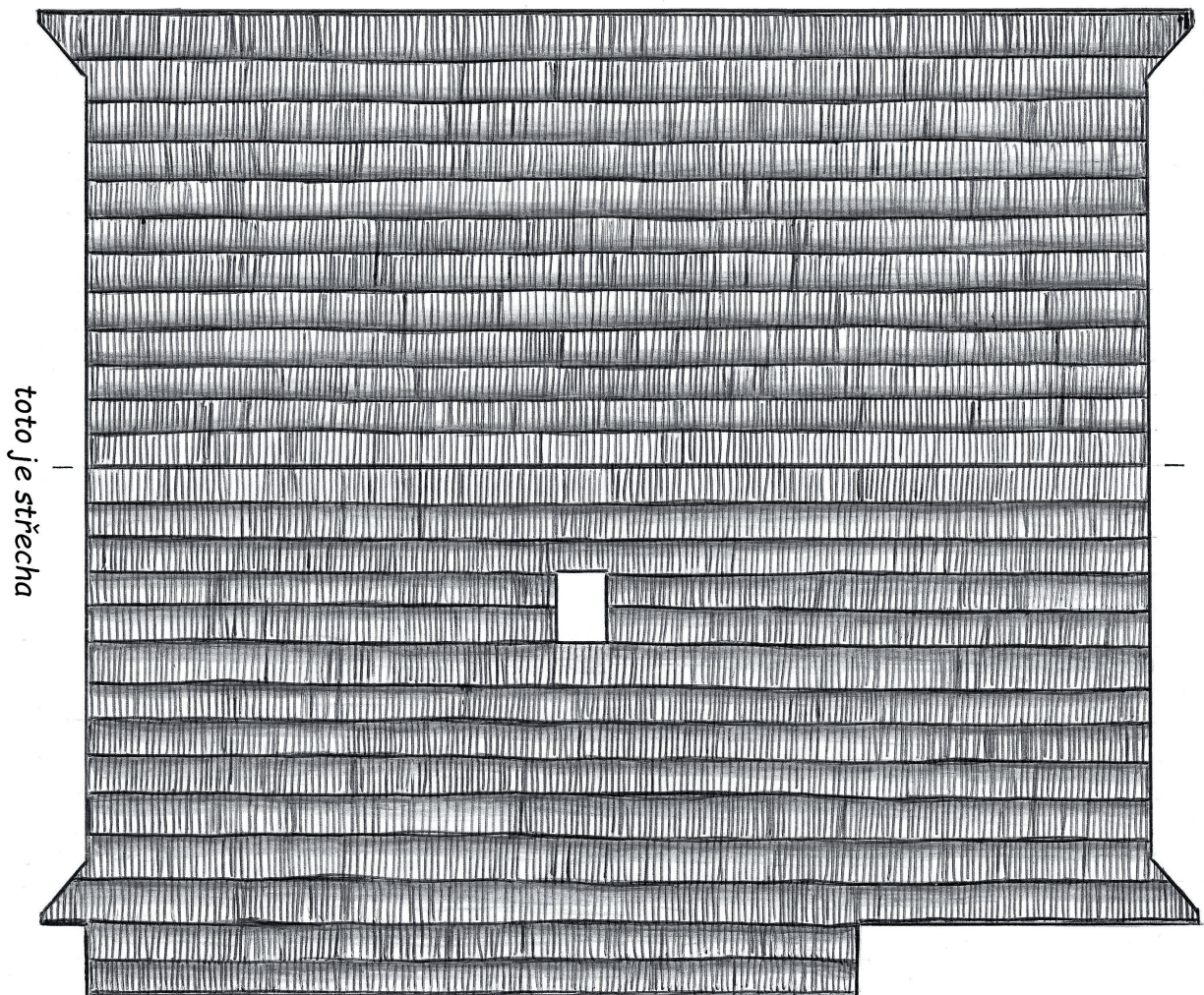
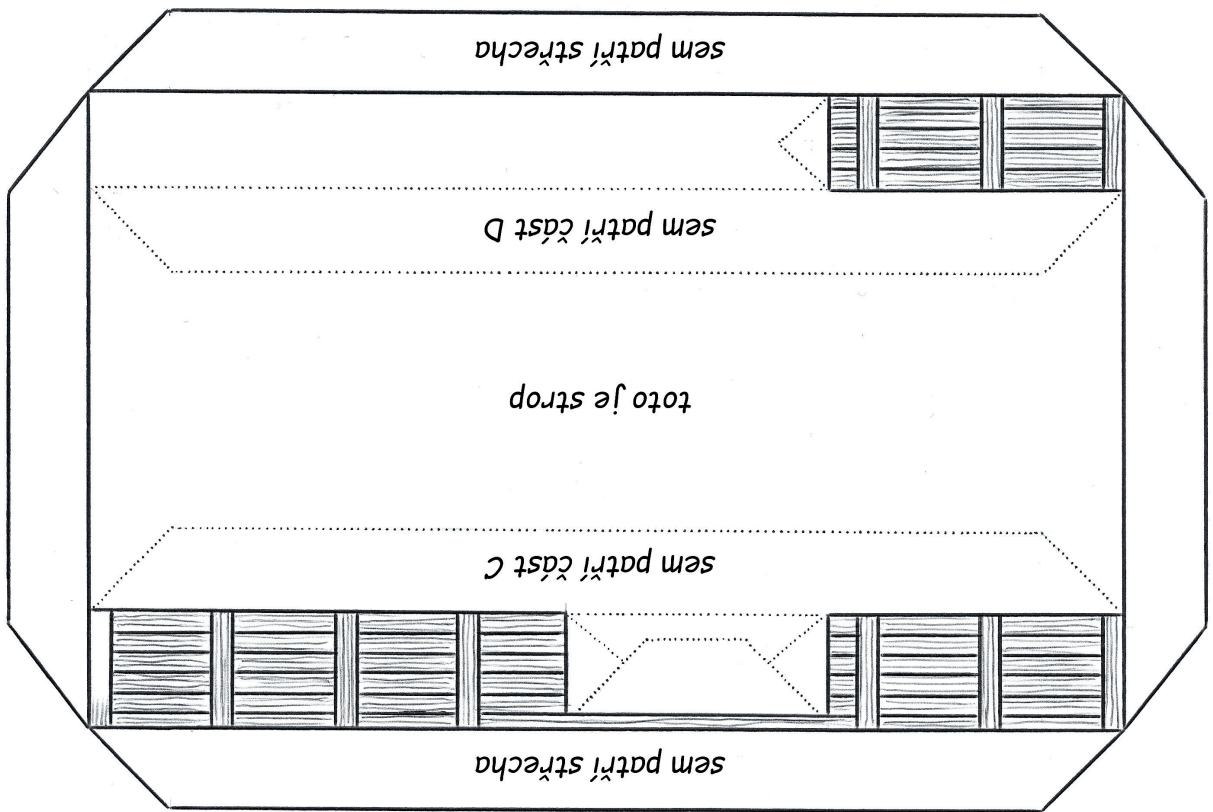
toto je komín

toto je část F

PROJDEME SE CHALUPOU

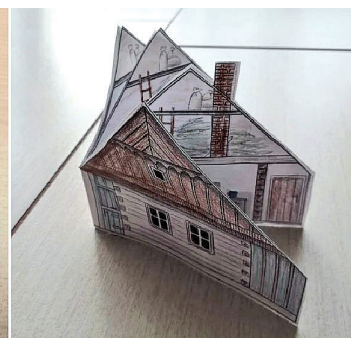
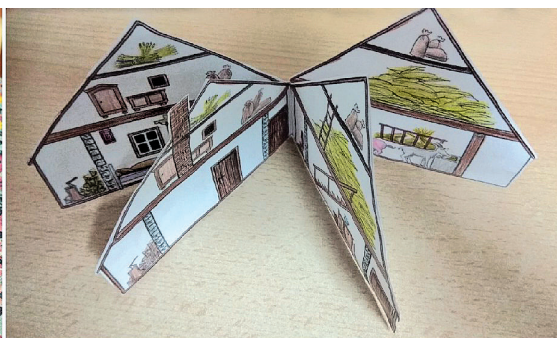
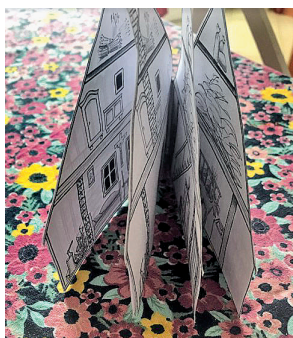
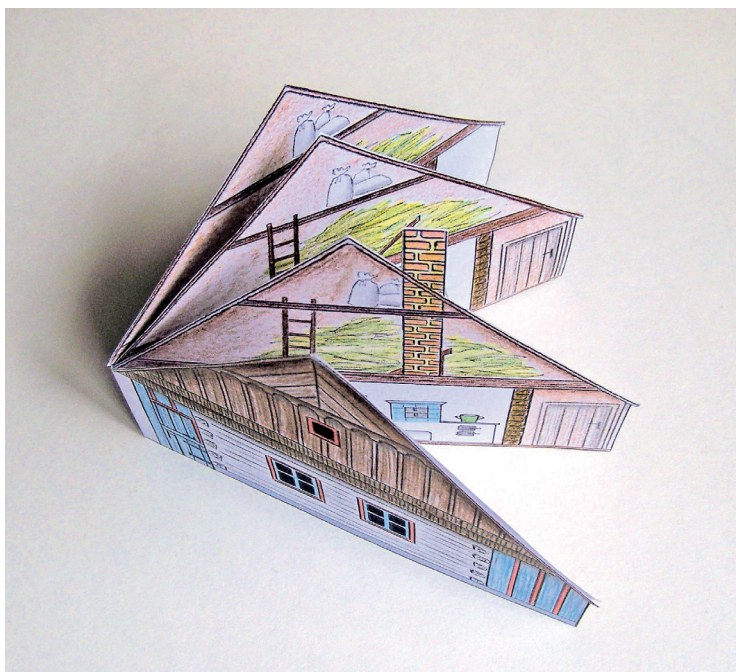
Na následujících stranách máme běžnou chalupu na Lanškrounsku i s vnitřním vybavením. Když si jednotlivé obrázky slepíme, budeme mít názornou ukázkou toho, jak se u nás dříve bydlelo.

Na jedné stránce máme přední a zadní vnější štítovou stěnu chalupy. Tyto stěny si po obvodu vystříháme a přeložíme tak, abychom vpředu měli štít světnice a vzadu štít chléva. Potom štítové strany zase rozevřeme a položíme potišťenou stranou na lavici. Dále si vystříháme část, kde je vnitřek světnice. I tu v polovině přeložíme jako předchozí štítové strany, stranu s okny namažeme lepidlem a přilepíme na levou štítovou stěnu, kterou jsme si vystříhali předtím. Následně si vystříháme vnitřek síně, znovu přeložíme, lepidlem namažeme stranu s komínem a přilepíme ke straně s komínem, se kterou jsme pracovali před chvílí. Nakonec vystříháme chlév, přeložíme a vlepíme na poslední volné místo naší chalupy.

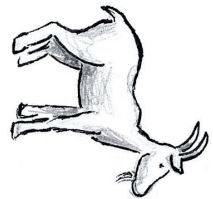
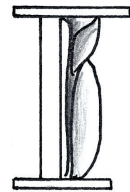
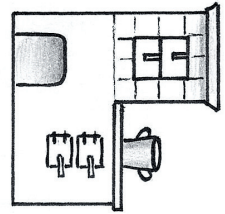
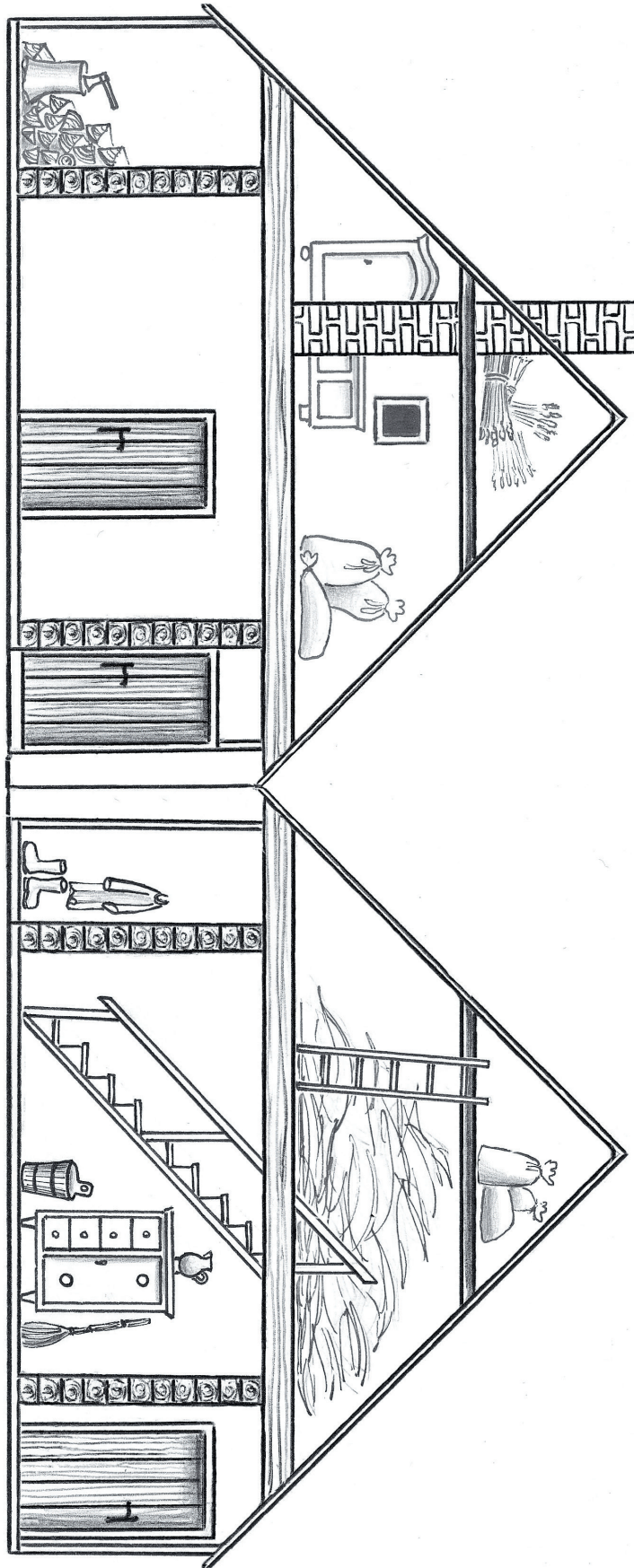
Zbývá nám ještě v chalupě ubytovat zvířata a umístit dva důležité kusy zařízení. Kam patří?

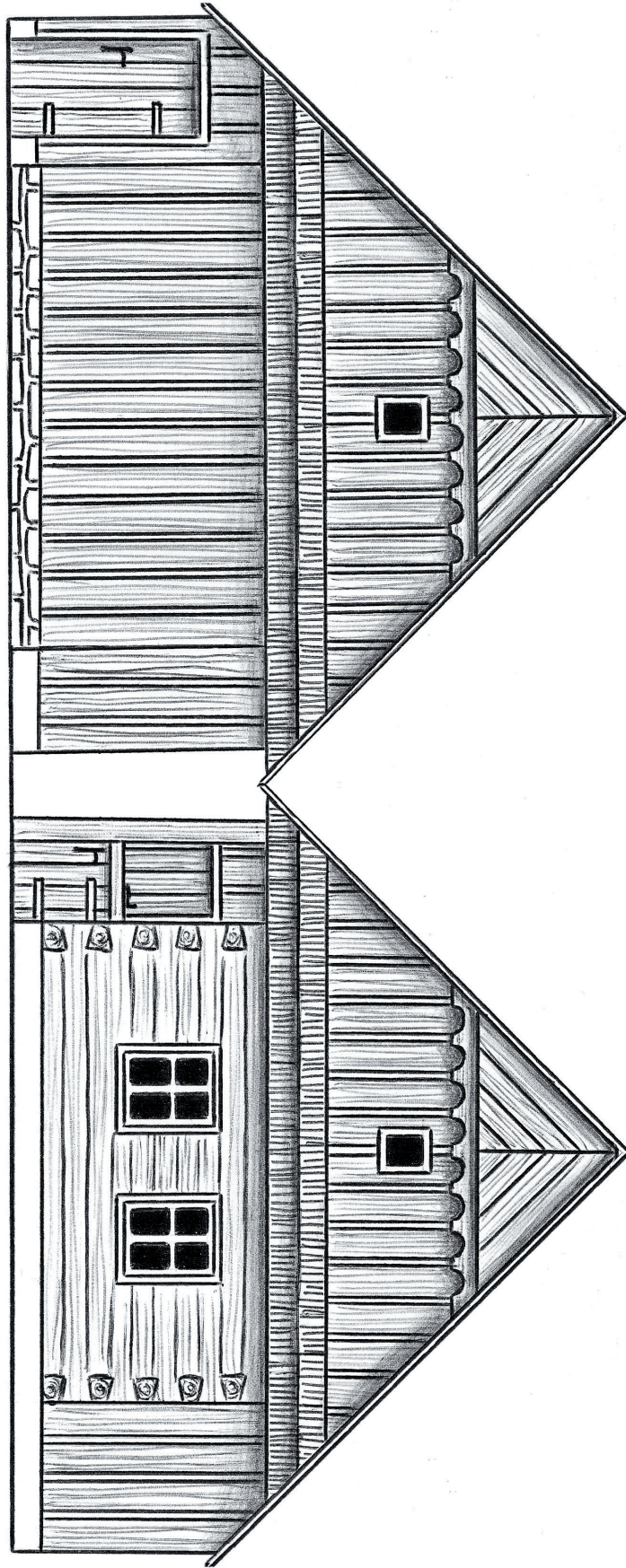
Slepenou chalupu bychom si mohli vybarvit.

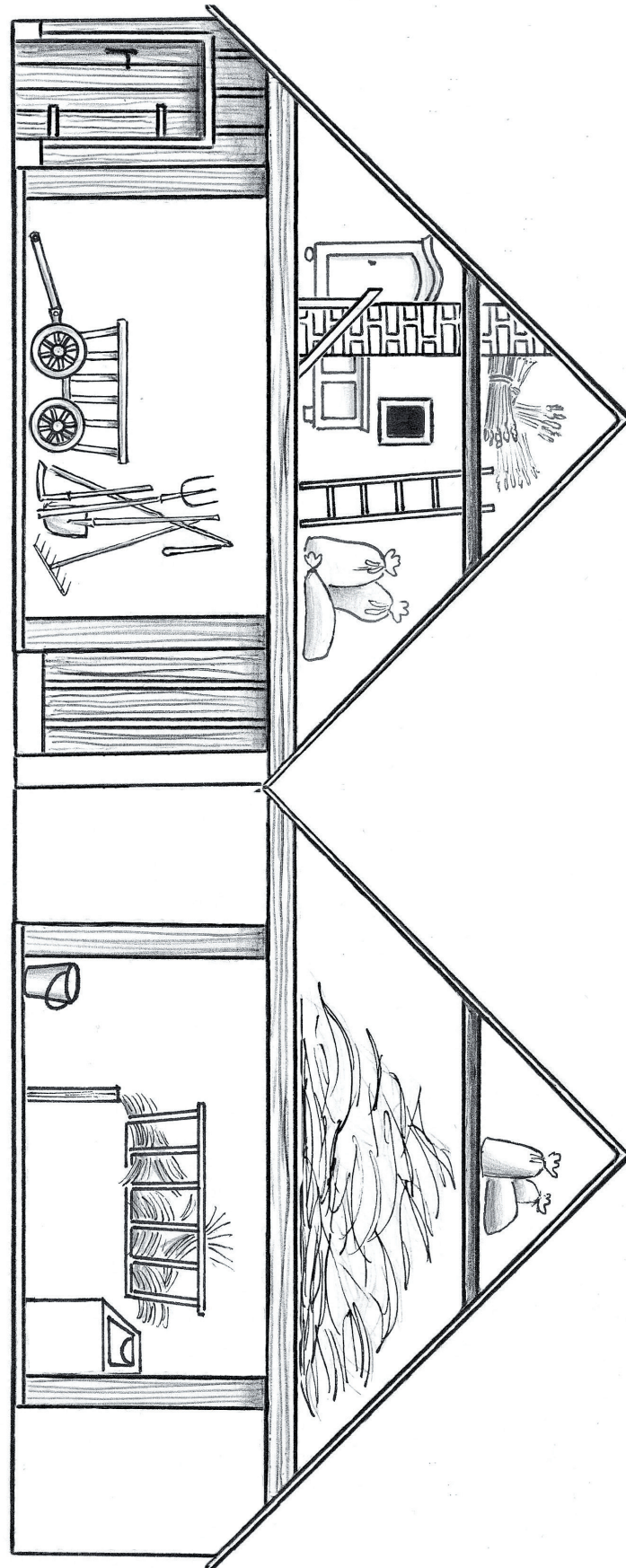
Při tom můžeme probrat, jak se v chalupě kdysi žilo a k čemu jednotlivé místnosti sloužily.

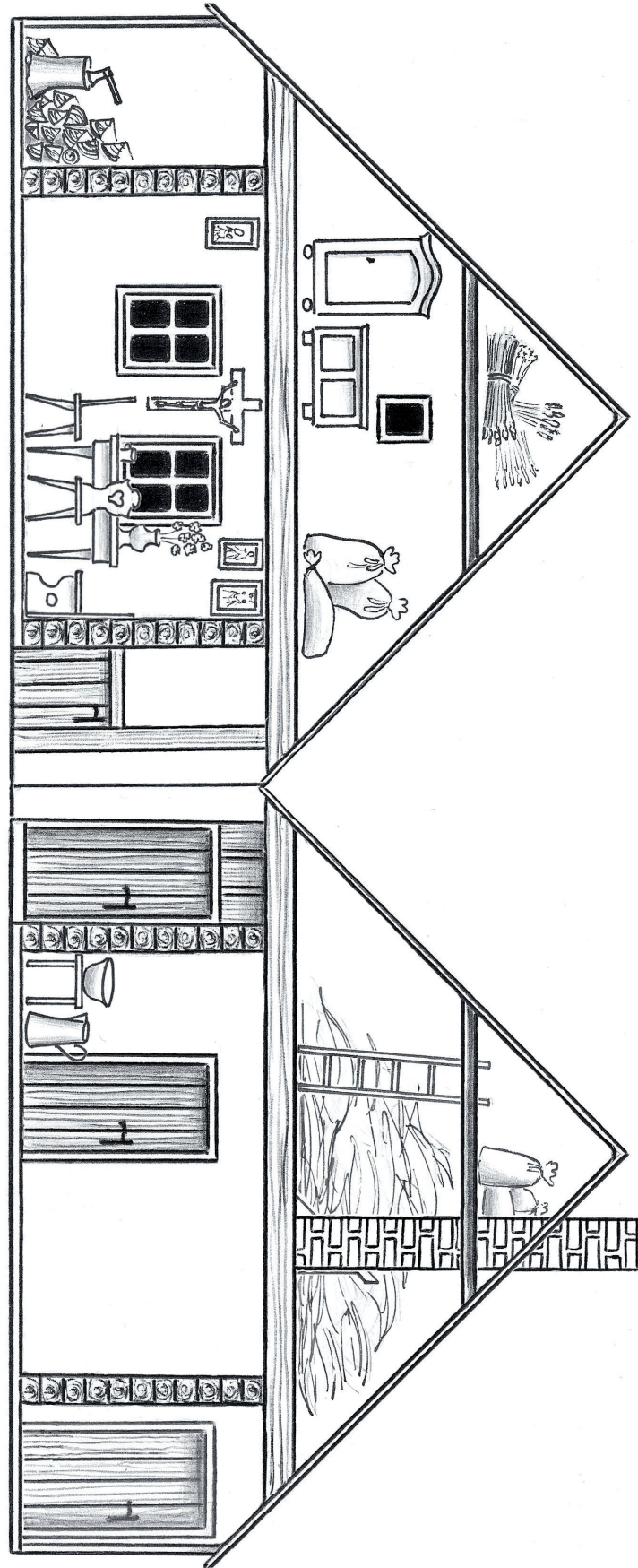

Když vše správně slepíme, vznikne nám knížečka, jakou vidíme na obrázku

Při vycházce za památkami naší obce si všimnete domů v okolí. Které z nich bychom mohli označit za lidové stavitelství?

Natrénovat si to můžeme na těchto obrázcích. Na kterých z nich jsou lidové stavby a které domy do lidového stavitelství nepatří?

Zkusme vymyslet, jak lidové stavitelství charakterizovat.

Poznámka ke správnému řešení otázek

Roubený dům se staví z dřevěných trámů narovnaných na sebe, mezery mezi nimi se vycpou mechem a z obou stran omazají hlínou.

Šindel je dřevěné prkénko, na jedné straně má břit a na druhé drážku, aby šindele do sebe dobře zapadaly a střecha těsnila.

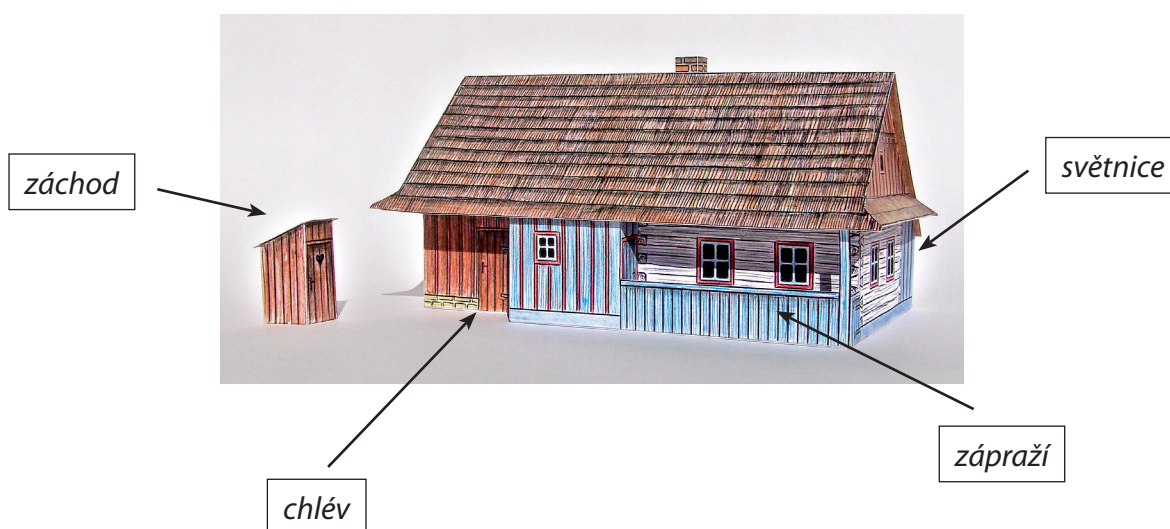
Okna světnice byla obrácená do stran, kam nejvíce svítilo slunce. Okny obrácenými na sever by do světnice „táhla“ zima.

Na obrázcích je světnice, stodola, chlév a kůlna.

V kachlovém sporáku se topilo tuhými palivy, vařilo na litinových plátech.

Lidové stavby jsou na 1., 3., 5., 6., 9., 11. a 12. obrázku.

Lidová stavba je ta, kterou nenavrhoval školený architekt, ale postavili si její sami její obyvatelé v podobě, která byla po generace osvědčená.

Ilustrace: Mgr. Vlastimil Novák

Fotografie: fotoarchiv Mgr. Vlastimila Nováka